

УДК 37.03:303.625.25:351.746.1

В. С. ПОЛЮК,

*кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

В. М. ШЕВЧУК,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових
та інженерних дисциплін Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті визначені поняття “етика” та “професійна етика”, окреслено сутність та зміст професійної етики офіцерів-прикордонників в умовах прикордонного співробітництва, описано вимоги до організації основних заходів прикордонного співробітництва, пояснено особливості етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва.

Ключові слова: *прикордонне співробітництво, етика, професійна етика, професійна етика офіцера-прикордонника в умовах прикордонного співробітництва, етична підготовка.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні процеси інтеграції в європейський простір, демократичні перетворення в державі, зміни принципів, форм та методів міжнародного співробітництва зумовили значне підвищення вимог до рівня та якості професійної підготовки майбутніх офіцерів, їх фахової, соціальної та етичної компетентності, загальної й професійної культури, зокрема в галузі прикордонного співробітництва.

Питання щодо цілісного уявлення про професійний етикет майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах здійснення заходів прикордонного

співробітництва включає в себе неодмінну вимогу формування їх етичної компетентності. Така необхідність аргументована завданнями розвитку етикоорієнтованого напрямку вищої військової освіти і виховання висококультурного професіонала.

Сьогодні проблема етичної підготовки офіцерів-прикордонників, які є не тільки носіями знань у галузі охорони державного кордону, але й часто виконують функції організаторів прикордонних зустрічей, є учасниками заходів прикордонного співробітництва, стає все більше актуальною. Так, нові службові функції та новий профіль професійної діяльності вимагають нового кадрового забезпечення. У наш час необхідні такі фахівці, які не тільки добре знають свою справу, але й уміють працювати в сучасних умовах, здатні організувати ділові відносини з представниками іноземних країн та закордонних відомств відповідно до етичних норм. Це обумовлює актуальність статті. Розв'язання цієї педагогічної проблеми пов'язане із ефективним функціонуванням системи вищої військової освіти, впровадженням нових технологій та підходів у процес етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження тісно пов'язане з реалізацією положень Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року, що обумовлює підвищення рівня фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, а також спрямоване на виконання навчальних завдань, що стоять перед науково-педагогічним складом Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблеми професійно етичної компетентності офіцера розглядали у своїх дослідженнях О. В. Барабанщиков, Д. А. Волкогонов, В. І. Вдовюк, І. О. Грязнов, С. Л. Крук, Н. В. Петренко, Т. Л. Щеголева. Процедури здійснення заходів прикордонного співробітництва описані в методичному посібнику з організації прикордонно-представницької діяльності у Державній прикордонній службі України, ухваленого наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 16 лютого 2010 року № 110. Проте особливості етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва потребують детального дослідження та аналізу.

Метою статті є уточнення поняття “етика” та “професійна етика”, окреслення сутності та змісту професійної етики офіцерів-прикордонників в

умовах прикордонного співробітництва, обґрунтування вимоги до організації основних заходів прикордонного співробітництва, а також пояснити особливості етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття етики часто вживається для визначення норм поведінки, сукупності моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Етика визначається як сукупність норм, які регулюють особисту і професійну поведінку в певній ситуації [1]. Професійна етика – це моральні норми, які регулюють взаємовідносини людей в трудовій діяльності і відношенні людини до своїх професійних обов'язків.

Основним змістом професійної етики є норми поведінки, що приписують певний тип моральних відносин між представниками колективу, необхідний для виконання свого професійного обов'язку, а також обґрунтування, тлумачення кодексів, завдань та цілей професії [12].

Проаналізуємо професійну етику офіцера-прикордонника. А. В. Мяготін зазначає, що це історично усталена та динамічна соціальна система; різновид цілеорієнтованих, ціннісно-нормативних, функціональних структур, в яких об'єднані складні елементи (підсистеми) форм моральної рефлексії та її об'єктивації на практиці, що реалізують моральні цінності, норми, принципи, вимоги. Системоформуючим фактором професійної етики офіцера-прикордонника є служба з захисту та охорони державного кордону як специфічний вид професійної діяльності, що обумовлює її якісну визначеність та особливості моральних виявів [6].

Предметом професійної етики офіцера-прикордонника є [2]:

якості особистості офіцера-прикордонника, необхідні для виконання професійного обов'язку;

моральні взаємовідносини офіцерів-прикордонників та об'єктів/суб'єктів їх діяльності (прикордонник – порушник державного кордону, прикордонник – особа, що перетинає державний кордон, прикордонник – представник зарубіжного відомства охорони кордону тощо);

взаємовідносини відділу охорони державного кордону з суспільством;
взаємовідносини прикордонників (офіцерів, військовослужбовців за контрактом) усередині прикордонного колективу та норми, які їх регулюють;
цілі та методи професійної підготовки.

Окремо визначимо професійну етику офіцера-прикордонника в умовах прикордонного співробітництва, що стосується моральних норм, які

регулюють проведення заходів прикордонного співробітництва, а саме: виконання завдань, передбачених міжнародно-правовими актами України з прикордонних питань із суміжними державами; вирішення питань, пов'язаних з підтриманням режиму державного кордону України; урегулювання прикордонних інцидентів та конфліктних ситуацій; підтримання ділових і добросусідських зв'язків з Прикордонними Представниками суміжних держав, їх розвитку і зміцнення в інтересах вирішення та координації завдань щодо охорони державного кордону й забезпечення його безпеки [5].

Відповідно до методичного посібника основним заходом прикордонного співробітництва є прикордонно-представницька зустріч, яка проводиться з метою: підбиття підсумків охорони державного кордону за попередній період, організації та уточнення взаємодії на наступний період; обміну оперативною та поточною інформацією; визначення заходів щодо забезпечення режиму державного кордону, порядку дій під час його охорони та у разі виникнення пошукових ситуацій, протидії протиправній діяльності; визначення порядку спільних дій під час виникнення стихійного лиха, проведення рятувальних операцій; реадмісія осіб (приймання та передавання осіб); проведення спільних прикордонних операцій; реалізації спільних оперативно-профілактичних заходів; участі делегацій у проведенні урочистих заходів з нагоди державних та професійних свят.

Для імплементації етичних норм прикордонного співробітництва варто проаналізувати алгоритм роботи офіцерів-прикордонників щодо підготовки та проведення прикордонно-представницьких зустрічей [5].

Спочатку Прикордонний Представник надсилає запрошення (лист) Прикордонному Представнику суміжної держави, у якому зазначає порядок денний, дату, час, склад делегації, місце проведення зустрічі та місце перетинання державного кордону (якщо ініціатор українська сторона). Далі визначається склад української делегації, віддаються вказівки посадовим особам на відпрацювання плану щодо підготовки і проведення прикордонно-представницької зустрічі та забезпечення режиму секретності, а також вказівки щодо матеріального, технічного, оперативного забезпечення зустрічі. Крім того, проводиться інструктаж зі складом української делегації (щодо лінії поведінки у форматі проведення зустрічі, заходів забезпечення режиму секретності).

Персонал групи міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи органу охорони державного кордону готує проект запрошення (лист) Прикордонному Представнику суміжної держави, у якому

ззначає порядок денний, дату, час, місце проведення прикордонно-представницької зустрічі, склад української делегації та місце перетинання кордону; вивчає проект порядку денного зустрічі та з'ясовує її мету; готує проект протоколу, розпорядження (плану), програми підготовки і проведення зустрічі, подає на підпис начальнику прикордонного загону та надсилає в регіональне управління; спільно з режимно-секретним органом готує план забезпечення режиму секретності; відпрацьовує та подає на розгляд тези доповіді Прикордонного Представника; спільно із заінтересованими посадовими особами готує довідковий матеріал на зустріч; спільно із заінтересованими особами готує проект протоколу зустрічі; доповідає начальнику прикордонного загону про готовність до прикордонно-представницької зустрічі.

Прикордонний Представник забезпечує своєчасне прибуття делегації до місця зустрічі; обговорює питання порядку денного; бере участь в обговоренні протоколу зустрічі; підписує протокол зустрічі в двох примірниках (на українській мові та мові суміжної держави); забезпечує визначені планом режиму секретності та іншими документами заходи режиму секретності; затверджує звіт про виконання плану забезпечення режиму секретності при підготовці та в ході проведення зустрічі.

Персонал групи міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи органу охорони державного кордону веде записи в ході обговорення питань порядку денного для подальшого їх висвітлення в доповідній записці; бере участь у підготовці протоколу для підпису Прикордонним Представником; забезпечує визначені планом режиму секретності та іншими документами заходи режиму секретності.

Після закінчення прикордонно-представницької зустрічі Прикордонний Представник доповідає начальнику регіонального управління про закінчення зустрічі та повноту досягнення її мети; підбиває підсумки зустрічі з посадовими особами, які брали в ній участь; надсилає донесення про результати зустрічі; затверджує план виконання рішень домовленостей, досягнутих на зустрічі, та контролює його виконання.

Аналіз наукової літератури [3; 4; 7–9], вивчення алгоритму організації основних заходів прикордонного співробітництва, опитування офіцерів відділу міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи дає нам можливість визначити особливості професійної етики майбутніх офіцерів-прикордонників у цьому напрямку, а саме:

професійна етика в умовах прикордонного співробітництва діє під час службової діяльності;

моральні норми здійснення прикордонного співробітництва мають соціальний характер;

підвищені вимоги щодо вмінь застосування малої дипломатії;

високий рівень знань етикету, моральних якостей офіцера відділу міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи як головна умова його професійної придатності;

неприпустимість порушення професійної етики в умовах прикордонного співробітництва, що призводить до знищення загальних моральних установок та шкодить державі.

Умови прикордонного співробітництва обумовлюють особливі підходи до етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Так, Н. В. Петренко, досліджуючи формування професійно-етичної компетентності вважає [10], що засвоєння змісту навчальної програми щодо етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає застосування як традиційних, інформаційно-розвиваючих, репродуктивних, так і методів активного навчання. Дослідниця стверджує, що залежно від мети навчання слід використовувати різні види лекцій. Одна з них – лекція-бесіда або діалог з курсантами. Така лекція передбачає безпосередній контакт з аудиторією. Лекція-дискусія передбачає вільний обмін думками в проміжках між розділами викладу навчального матеріалу. Подібні лекції активізують пізнавальну діяльність курсантів, дають можливість керувати думкою групи, використовувати цю думку для формування етичних переконань курсантів. Важливе значення при цьому має правильний підбір викладачем питань для дискусії й уміле керування нею.

Крім того, Н. В. Петренко додає, що лекція з інтенсивним зворотнім зв'язком передбачає періодичне використання комп'ютерної системи опитування для одержання відомостей про реакцію всієї групи на питання викладача. Лекція з розбором мікроситуацій за формою аналогічна лекції-дискусії, але при цьому обговорюються конкретні ситуації з практики. Такі ситуації передбачено подавати у формі словесного опису або шляхом демонстрації конкретного відеозапису. Викладач має активізувати курсантів, розвивати дискусію, спрямовувати її в необхідне русло, ненав'язливо, але аргументовано підводити групу до колективного висновку або узагальнення. Лекція-консультація складається з короткого викладу основних питань теми й подальших відповідей викладачів на питання курсантів. Наприкінці заняття викладач організовує вільний обмін думками й підсумовує його результати.

Іншим видом занять є семінари, які поділяються на проблемні, семінари-доповіді, семінари-диспути, семінари-конференції, семінари-дослідження. На семінарах рекомендовано використовувати такі неімітаційні активні методи навчання, як диспут та дискусії. Це надає змогу залучити до обговорення максимум курсантів.

Семінар-диспут (дискусія) за своєю структурою містить вступне слово викладача, дискусію і підбиття підсумків. Семінар будується так, що з доповіддю з кожного питання виступає один доповідач, який не розкрив його цілком, щоб далі можливі були доповнення, полеміка, обговорення. Завдання викладача – спрямувати дискусії в потрібному напрямі, пояснити всі положення, факти і явища, які обговорювались на занятті.

Семінар-конференція – це найскладніший вид семінару. Викладач визначає тему, мету і завдання семінару, формулює основні та додаткові запитання, розподіляє їх між курсантами з урахуванням індивідуальних можливостей, заохочує курсантів до пошуку додаткових матеріалів з теми, проводить групові й індивідуальні консультації. Під час заняття одні курсанти виступають з доповідями та повідомленнями, а інші доповнюють їх виступи, ставлять запитання, беруть участь у дискусії. Викладач повинен спрямувати обговорення доповідей проблемними запитаннями, залучити до обміну думками, дискусії [11].

Практика доводить, що застосування цих методів та прийомів під час етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників підвищує ефективність навчально-виховного процесу, орієнтує суб'єктів навчання на майбутню службову діяльність у галузі прикордонного співробітництва. Крім того, вивчення етичних засад та тренування курсантів-прикордонників щодо їх застосування в майбутньому підвищить рівень здійснення прикордонного співробітництва на кордоні.

Висновок. Отже, етична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах прикордонного співробітництва займає важливе місце в системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва. Для забезпечення ефективності здійснення заходів прикордонного співробітництва вимагає імплементації етичних норм, якими повинен володіти кожен офіцер відділу міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької діяльності. Врахування алгоритму організації та проведення заходів прикордонного співробітництва, аналіз нормативних документів, окреслення особливостей професійної етики в умовах прикордонного співробітництва дало змогу визначити основні методи та

прийоми, які використовуються під час етичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується розробити спеціальні професійні ситуації для вправління навичок застосування морально-етичних норм під час виконання службових завдань у галузі прикордонного співробітництва.

Список використаної літератури

1. Апресян Р. Г. Профессиональная, прикладная и практическая этики / Р. Г. Апресян. – М. : Гардарики, 2002. – 162 с.
2. Бакштановский В. И., Согомонов Ю. В. Профессиональная этика / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов // Ведомости. Вып. 14 : Этнос среднего класса ; под ред. В. И. Бакштановского, Н. Н. Карнаухова. – Тюмень : НИИПЭ, 1999. – С. 154–156.
3. Вдовюк В. И. Военно-педагогические качества офицера и пути их формирования / В. И. Вдовюк. – М. : ВПА, 1971. – 245 с.
4. Гасюк Л. М. Формування професійної етики молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування у системі навчально-виховної роботи коледжу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. М. Гасюк. – К., 2004. – 20 с.
5. Методичний посібник з організації прикордонно-представницької діяльності у Державній прикордонній службі України, ухвалений наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 16 лютого 2010 року № 110.
6. Мяготин А. В. Профессиональная этика сотрудника пограничных органов как социальная система (социально-философский анализ) : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора философских наук : 09.00.11 “Социальная философия” / А. В. Мяготин. – М., 2011. – 392 с.
7. Мяготин А. В. Профессиональная этика государственных служащих / А. В. Мяготин. – М., 2005.
8. Основы профессиональной этики : курс лекций. – М. : ГПИ ФСБ РФ, 2008.
9. Панов А. И. Офицерский корпус и политические процессы в обществе: мировой опыт и российская действительность / А. И. Панов. – М., 2000. – 189 с.
10. Петренко Н. В. Методика формування професійно-етичної компетентності в майбутніх офіцерів-прикордонників / Н. В. Петренко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. – Хмельницький, 2010. – № 56. – С. 88–91. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zpnpapv_ppn/2010_56/10pnmvop.pdf
11. Петренко Н. В. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу вищого військового навчального закладу щодо формування професійно-етичної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників / Н. В. Петренко // Вісник Націо-

нальної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_1/11pnmop.pdf

12. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов : учебное пособие. – М. : Щит, 2004.

13. Сухарев В. А. Социально-профессиональные качества офицера пограничника и их формирование / В. А. Сухарев. – М. : Академия ФПС России, 2003.

14. Щеголева Т. Л. Формування у майбутніх офіцерів-прикордонників цілісного уявлення про професійну культуру / Т. Л. Щеголева // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць. – 2011. – № 3. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/domtp/2011_3/Wegoleva.pdf

*Рецензент – кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник Андрощук О. Ю.*

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013.

Полюк В. С., Шевчук В. Н. Этическая подготовка будущих офицеров-пограничников к пограничному сотрудничеству

В статье определены понятия “этика” и “профессиональная этика”, очерчено сущность и содержание профессиональной этики офицеров-пограничников в условиях пограничного сотрудничества, описано требования к организации основных мероприятий пограничного сотрудничества, объяснено особенности этической подготовки будущих офицеров-пограничников к пограничному сотрудничеству.

Ключевые слова: *пограничное сотрудничество, этика, профессиональная этика, профессиональная этика офицера-пограничника в условиях пограничного сотрудничества, этическая подготовка.*

Poliuk V. S., Shevchuk V. M. Ethical training of future officers-borderguards to border cooperation

In the article the notion of “ethics” and “professional ethics” have been determined; the essence and content of professional ethics of future officers-borderguards under the conditions of border cooperation have been outlined; the requirements to organization of main events of border cooperation have been described; the peculiarities of ethical training of future officers-borderguards to border cooperation.

Keywords: *border cooperation, ethics, professional ethics, professional ethics of officers-borderguards under the conditions to border cooperation, ethical training.*